

Představa a realita učitelského povolání

Marie Solárová

1. Úvod

Studenti učitelství přicházejí na VŠ s určitými ideálními představami, které se týkají jejich budoucích žáků: *Jací budou? Jak se k nim mám chovat? Jak se budou oni chovat ke mně? Budu mít před nimi autoritu? Zvládnou to vůbec? Hodím se na učitele?* Protože se s takovými otázkami setkávám v hodinách didaktiky chemie velmi často, rozhodla jsem se vytvořit dotazník seberefektivních otázek, které by představy mých studentů konkretizovaly. Jejich odpovědi mě zaujaly. Protože jsem učitel „z praxe“ (19 let učitelka gymnázia), odpovědi mých studentů jsem konfrontovala s odpověďmi svými – tj. s odpověďmi učitele s dlouholetou pedagogickou praxí. Udivilo mě, že mé odpovědi se poněkud liší od odpovědí mých studentů. Toto mě přivedlo na myšlenku předložit dotazník většímu počtu respondentů. Oslovila jsem didaktiky kateder chemie sedmi vysokých škol (OU Ostrava, UP Olomouc, UK Bratislava, TU Liberec, JU České Budějovice, ZU Plzeň a KU Praha), kteří mi velmi ochotně vyšli vstříc a realizovali dotazník v rámci svého předmětu Didaktika chemie. Dotazník obsahoval celkem 10 položek, z nichž každá dávala prostor k hlubší analýze. K výše uvedené problematice se však vztahovala položka jedna (viz níže).

Na základě pilotní analýzy vyplněného dotazníku jsem si vytvořila následující hypotézu: *Studenti budou u svých budoucích žáků jednak preferovat ty vlastnosti, které jim usnadní vstup na „pedagogickou půdu“ (disciplinovanost, ochotu spolupracovat, ukázněnost), a také dobrou odbornou připravenost svých budoucích žáků. Naopak učitelé budou preferovat odbornou a vztahovou úroveň svých žáků.*

2. Organizace výzkumu

a) Vzorek respondentů

Výzkumu se zúčastnilo celkem 203 respondentů, z toho 163 studentů 4. a 5. ročníku učitelství chemie a 40 učitelů převážně středních škol (72 %) s rozdílnou dobou pedagogické praxe (průměr 12 let pedagogické praxe).

b) Seberefektivní dotazník

Dotazník obsahoval 11 položek, byl sestaven převážně projekční metodou, tj. doplňováním neúplných vět. K výše uvedené problematice se vztahuje položka č. 11:

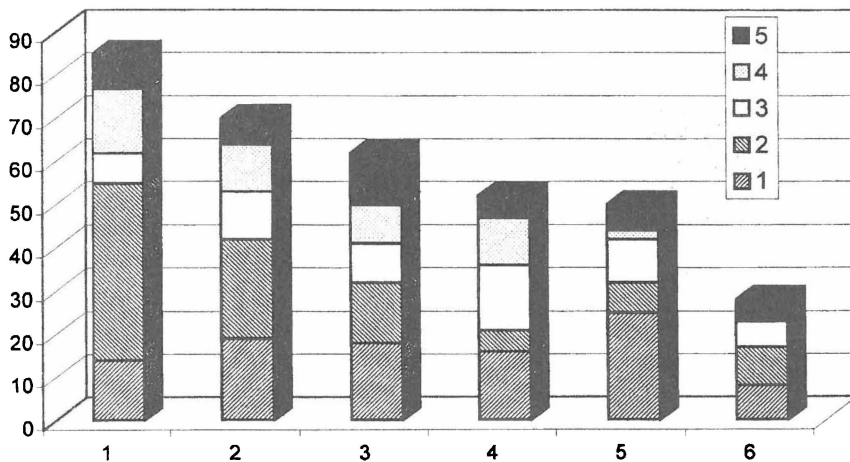
Seřadte podle vlastního uvážení pořadí šesti vlastností, které byste nejraději viděli u svých žáků (začněte vlastností, kterou preferujete nejvíce):

3. Analýza získaných odpovědí Studenti

Tab. 1: Frekvencovanost -- studenti

Poř.	Pojem	1	2	3	4	5	6	suma
1	pracovitost	14	19	18	16	25	8	160
2	zájem, zvědavost	41	23	14	5	7	9	99
3	spolupráce	7	11	9	15	10	6	58
4	kázeň	15	11	9	11	2	0	48
5	aktivita	8	6	12	5	6	5	42
6	otevřenost, upřímnost	9	6	6	4	5	3	33
7	inteligence	6	7	3	3	3	6	28
8	tolerance, takt	1	6	5	7	2	4	25
9	slušnost	4	4	8	4	4	0	24
10	respekt k učiteli	5	3	3	5	5	3	24
11	soustředění	8	5	2	4	1	2	21
12	přemýšlivost	8	4	1	5	2	0	20
13	férovost, čestnost	3	4	3	5	2	3	20
14	komunikativnost	4	3	6	3	1	2	19
15	trpělivost	2	1	3	6	3	2	17
16	smysl pro humor	0	0	1	3	9	3	16

Poznámka: Další vlastnosti (samostatnost, pečlivost, sebedůvěra) měly četnost 10-15, ostatní nižší. Ojedinelé se vyskytoval požadavek na lidskost, odvahu, hravost, pohotovost a dobrosrdečnost.

Z tabulky 1 vyplývá, že nejfrekvencovanější požadavek budoucích učitelů

je na žákovu pracovitost. Kázeň se objevuje až na 4. místě v pořadí, slušnost na 9. místě. Hypotéza se potvrdila v tom, že budoucí učitelé nevyžadují znalosti – obsahovou stránku zanedbávají.

Míra preference

Pokud budeme sledovat nejméně frekventované pojmy po vodorovných řádcích, můžeme usuzovat na důležitost (míru), kterou těm kterým pojům studenti přisuzují.

Pro názornost je prvních vlastností zpracováno graficky.

Z grafu 1 je patrné, že pracovitost, která se vyznačuje největší četností, je posunuta do oblasti méně důležitých (stejně jako vzájemná pomoc), zatímco zájem žáků o předmět kladou studenti v žebříčku na přední pozici. Kázeň je umístěna kolem středu.

Učitelé

Tab. 2: *Frekventovanost – učitelé*

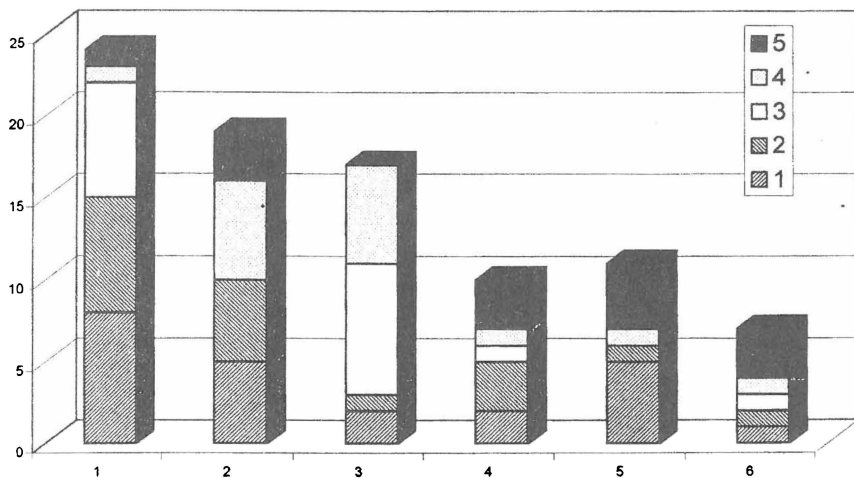
Poř.	Pojem	1	2	3	4	5	6	suma
1	férovost, čestnost	8	5	2	2	5	1	23
2	pracovitost	7	5	1	3	1	1	18
3	slušnost	7	0	8	1	0	1	17
4	aktivita	1	6	6	1	1	1	16
5	spolupráce, vstřícnost	1	3	0	3	4	3	14
6	zájem, zvědavost	2	5	4	1	1	0	13
7	samostatnost	1	4	1	5	2	0	13
8	inteligence	0	3	4	0	1	0	8
9	komunikativnost	1	2	4	0	0	0	7
10	zodpovědnost	3	2	1	1	0	0	7
11	kreativita	1	5	1	0	1	0	7

Poznámky:

Další vlastnosti (otevřenost, upřímnost, kázeň) měly četnost do 5. Ojedinele se vyskytoval požadavek na toleranci, pečlivost, smysl pro humor a schopnost se soustředit.

U učitelů se objevují vlastnosti, které studenti vůbec neuváděli, např. potřeba se vzdělávat, vytrvalost, tíživost, důslednost, empatie, smysl pro pořádek, ohleduplnost, schopnost radovat se z úspěchu, velkorysost, nadhled. Na první pohled je zřejmé, že se jedná o vlastnosti, které se v současné době jeví jako „nedostatkové“ – které učitelé z praxe postrádají.

Z tabulky vyplývá, že nejméně frekventované požadavky učitelů z praxe je vztah – tj. čestnost a férovost. Pracovitost, která se u studentů objevuje silně v popředí, je žádanou vlastností také pro učitele. Učitelé ovšem rovněž preferují slušnost, vstřícnost – tedy vlastnosti, které podporují dobré vztahy

Graf 2: Míra preference – učitelé

mezi učitelem a žákem. Nároky učitelů z praxe na vlastnosti svých žáků jsou vyrovnanější.

Míra preference

Pokud budeme sledovat nejméně frekventované pojmy učitelů po vodorovných řádcích (míra preference), můžeme usuzovat na důležitost, kterou těm kterým pojům učitelé přisuzují.

Pro názornost uvádíme opět (stejně jako v případě studentů) prvních pět vlastností graficky.

Z grafu 2 je patrné, že férovost a čestnost má průměrně stejnou preferovanost (míra posunuta k 1 a 5), zatímco pracovitost je výrazněji preferována jako důležitá vlastnost. Podobně je rozvrstvena i aktivita, která s pracovitostí úzce souvisí. Velmi výrazně je preferována slušnost. Toto rozvrstvení názorně ukazuje, kterou vlastnost by si učitelé přáli (a přejí si proto, že ve školách pravděpodobně chybí).

Srovnání preferencí učitelů a studentů učitelství

Srovnáním odpovědí studentů učitelství a učitelů z praxe je možné dojít k následujícím závěrům, které lze zahrnout do tabulky.

Z tabulky 2 je patrné, že:

- Některé vlastnosti preferují dosti výrazně jak studenti učitelství, tak učitelé z praxe – pracovitost – 1,2; aktivita – 5,4; inteligence – 7,8; komunikativnost – 14,9.

Tab. 3: *Shrnutí odpovědí*

Vlastnost	Pořadí – studenti	Pořadí – učitelé
férovost, čestnost	13	1
pracovitost	1	2
slušnost	9	3
aktivita	5	4
spolupráce, vstřícnost	3	5
zájem	2	6
samostatnost	0	7
komunikativnost	14	9
zodpovědnost	0	10
kreativita	0	11
kázeň	4	0
otevřenost, upřímnost	6	0
inteligence	7	8
tolerance	8	0
respekt k učiteli	10	0
soustředění	11	0
přemýšlivost	12	0
komunikativnost	14	9
trpělivost	15	0
smysl pro humor	16	0

- Některé vlastnosti preferují jen studenti (učitelé buď vůbec, nebo jen velmi malou četností) – kázeň, upřímnost, toleranci, respekt k učiteli, soustředění, přemýšlivost. Z těchto vyjmenovaných vlastností je zřejmé, že studenti preferují ty, které jim usnadní vlastní pedagogickou praxi. Lapidárně řečeno – chtějí hodné studenty, kteří budou pracovat přesně podle jejich „příkazů“.
- Některé vlastnosti preferují jen učitelé – zodpovědnost, kreativita, samostatnost. Jsou to takové vlastnosti, které sice učitelům z praxe usnadní vlastní vyučovací proces, ale způsobem, kterým dokáže vyučovat spíše učitel z praxe (kreativita žáků vyžaduje velkou zkušenost učitele, aby mohl na určitý problém žáka okamžitě reagovat. Zodpovědnost – učitel ví, že pokud je žák zodpovědný, bude sám studovat, sám plnit požadavky učitele se zájmem – tedy bez přinucení. Samostatnost – pokud žák studuje samostatně, je schopen využívat hloubkového stylu učení, což je ve výuce chemie velmi žádoucí).

4. Závěr

Předložená analýza ukázala, že preference vlastností žáků se mění s rostoucí pedagogickou praxí učitele. Podle mého názoru závisí také na typu

školy, klimatu (popř. atmosféře) třídy, ve které učitel vyučuje, a na jeho vlastnostech, které ho předurčují k určitému učitelskému typu.

Jistě by stálo za pozornost výše zmíněné aspekty sledovat, stejně jako aspekt země, ve které výuka probíhá. Podle mého názoru se v preferencích vlastností mohou lišit studenti škol západních zemí, škol zemí východních (jiná tradice školství, jiná představa o výchovně-vzdělávacím procesu apod.).

SOLÁROVÁ, M. Představa a realita učitelského povolání. *Pedagogická orientace* 2003, č. 4, s. 20–25. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Doc. RNDr. Marie Solárová, Ph. D., Přírodovědecká fakulta OU v Ostravě, katedra chemie, marie.solarova@ou.cz